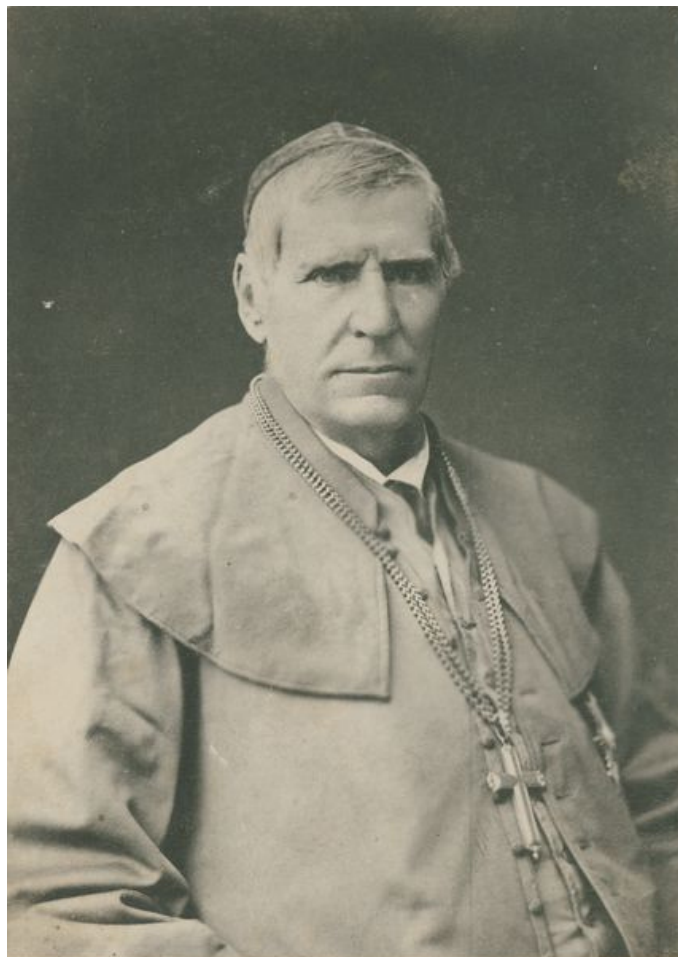

6.1 Tautinio atgimimo šaukliai

Inteligentas – išsilavinęs žmogus, šviesuolis; asmuo, dirbantis protinį, kūrybinį darbą.

Redaktorius – leidinio (knygos, žurnalo, laikraščio ir pan.) vadovas, atsakantis už jų turinį.

Pirmuoju lietuvių tautinio judėjimo etapu istorikai laiko žemaičių lietuviškąjį sąjūdį. Iš jo dalyvių reiktų išskirti Žemaičių vyskupą **Motiejų Valančių**, kuris rūpinosi valstiečių švietimu, organizavo parapines mokyklas, kur mokytą lietuvių kalbos, kovojo su girtavimu – steigė blaivybės draugijas. Spaudos draudimo metais (1864–1904 m.) rūpinosi lietuviškų raštų leidimu Prūsijoje ir jų platinimu Lietuvoje, įkūrė spaudos rėmėjų ir knygnešių organizaciją. Už priešimąsi caro valdžios politikai buvo baudžiamas pinigineis baudomis, sekamas policijos. Parašė apie 70 šviečiamojo pobūdžio pasakojimų ir apsakymų, kuriuose pavaizduota XIX a. vidurio Žemaitijos ir Aukštaitijos kaimo buitis, kultūra, pateikta istorinių ir geografinių žinių.

Motiejus Valančius

Kitu tautinio sąjūdžio laikotarpiu, prasidėjusiu po caro Aleksandro II mirties, svarbiausią vaidmenį vaidino pasauliečiai inteligentai. Žymiausias jų kartos atstovas buvo Jonas Basanavičius, tapęs neginčijamu lietuvių tautinio atgimimo patriarchu. Jis buvo vienas pirmųjų iš Užnemunės kilusių lietuvių inteligentų, kurie pasinaudojo caro valdžios suteiktomis galimybėmis valstiečių vaikams siekti mokslo. 1879–1905 m. dirbo gydytoju Bulgarijoje. 1883 m. parengė ir išleido pirmąjį „Aušros“ numerį. Nuo 1905 m. gyveno Vilniuje. 1907 m. jo iniciatyva buvo įkurta lietuvių mokslo draugija. Pats įkūrėjas iki mirties buvo šios draugijos prezidentas. Labiausiai domėjosi lietuvių tautos etnogenezės ir kultūros istorijos klausimais. Paskelbė hipotezę dėl lietuvių kilmės iš Trakų-frygų. Pirmininkavo Lietuvos Tarybai, 1918 m. paskelbusiai vasario 16 d. Nepriklausomybės aktą.

6.1 Tautinio atgimimo šaukliai

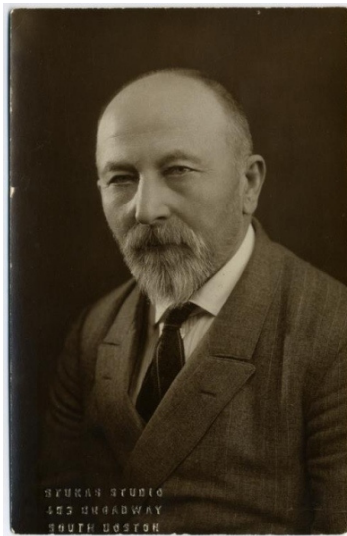
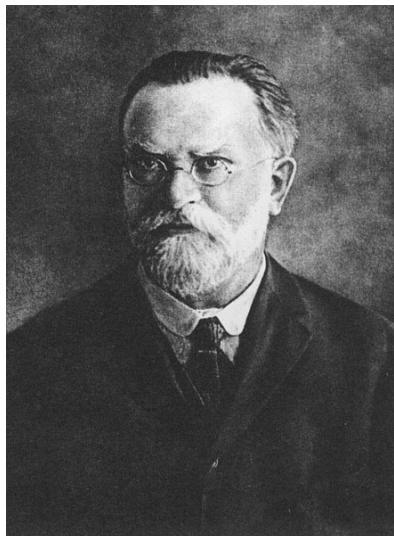

Lietuvių mokslo draugijos komitetas. Iš kairės į dešinę sėdi: Juozas Kairiūkštis, Antanas Smetona, Augustas Niemi, Jonas Basanavičius, Antanas Vileišis ir Jonas Vileišis. Stovi iš kairės į dešinę: Juozas Balčikonis, Zigmas Žemaitis, Mykolas Biržiška ir Jurgis Šlapelis.

Aušrininkų buvo visas būrys. Nors **Jonas Šliūpas** lietuvių atmintyje nestovi vienoje gretoje su J. Basanavičiumi, tačiau ir jis dalyvavo steigiant įvairias laisvamanių draugijas, prisidėjo prie laikraščio „Aušra“ leidybos, kurį laiką buvo jo redaktorius. Dar vienas „Aušros“ leidėjas, atsakingasis redaktorius – **Martynas Jankus**. Jis vadinamas Mažosios Lietuvos patriarchu. 1885 m. kartu su bendraminčiais įsteigė kultūros draugiją „Birutė“. 1886–1910 m. leido laikraščius „Garsas“, „Tetulė“, „Lietuviškas darbininkas“, „Saulėteka“, „Dienos laps“. Prisidėjo leidžiant laikraščius „Varpas“, „Ūkininkas“. Organizavo draudžiamų lietuviškų knygų prekybą. Parašė eilėraščių, šviečiamųjų knygelių, rinko tautosaką.

Svarbu paminėti lietuvių kalbininko, žymiausio XX a. pirmosios pusės lietuvių kalbos normintojo **Jono Jablonskio** indėlį. Jis normino lietuvių bendrinę kalbą, taisė raštų kalbą, rašė lietuvių kalbos vadovėlius, straipsnius kalbos kultūros tema. 1919 m. išleista jo „Lietuvių kalbos gramatika“ iki šiol tebėra vienas išsamiausių lietuvių kalbos vadovėlių. Lietuvių kalboje prigijo daugelis J. Jablonskio sukurtų terminų. Kiti žymesni darbai: „Lietuvių kalbos sintaksė“, „Linksniai ir prielinksniai“, „Mūsų rašyba“ ir kt. Vertė mokslo populiarinimo ir grožinės literatūros kūrinis, redagavo lietuvių rašytojų kūrinius.

6.1 Tautinio atgimimo šaukliai

Jonas Šliūpas, Martynas Jankus, Jonas Jablonskis

1. Atpažinkite tautinio atgimimo veikėjus ir sujunkite jų pavardes su nuopelnais:

Tautinio atgimimo veikėjas	Nuopelnai
Motiejus Valančius –	vienas laikraščio „Aušra“ leidėjų, vadinamas Mažosios Lietuvos patriarchu.
Vincas Kudirka –	vyskupas, kovojo su girtavimu, organizavo blaivybės draugijų steigimą.
Jonas Basanavičius –	parašė pirmąją Lietuvos istoriją lietuvių kalba „Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių“.
Simonas Daukantas –	gydytojas, leido „Varpą“, parašė „Tautišką giesmę“.
Jonas Jablonskis –	inžinierius, 1904–1907m. leido ir redagavo dienraštį „Vilniaus žinios“.
Petras Vileišis –	lietuvių kalbininkas, žymiausias XX a. pirmosios pusės lietuvių kalbos normintojas.
Jonas Šliūpas –	visuomenės veikėjas, publicistas, gydytojas, prisidėjo prie žurnalo „Aušra“ kūrimo, kurį laiką buvo jo redaktorius.
Martynas Jankus –	gydytojas, leido „Aušrą“, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras.

6.1 Tautinio atgimimo šaukliai

2. Remdamiesi pamokoje pateikta medžiaga ir kitais šaltiniais, atlikite užduotis ir atsakykite į klausimus.

1. Paaiškinkite, kas lėmė naujo lietuvių inteligentijos sluoksnio formavimąsi. Atsakymą argumentuokite.
2. Kodėl Katalikų bažnyčia pirmoji pradėjo kovą su rusinimu?
3. Įvardykite pasirinkto tautinio atgimimo veikėjo nuopelnus Lietuvai, pristatykite juos bendraklasiams.
4. Internete raskite kuo daugiau tautinio atgimimo veikėjų atminimo įamžinimo pavyzdžių. Aptarkite juos klasėje.

3. Perskaitykite tekstą apie tautinio atgimimo veikėjus ir parinkite tinkamus žodžius.

atgimimui, daraktorius, inteligentija, kaimus, laikraščius, parapines, slaptosios, Valančius

Rusų valdžiai uždarius lietuviškas _____ mokyklas, vyskupas Motiejus _____ griežtai nurodė kunigams mokyti vaikus bažnyčiose. Jam įsakius, kunigai iš tėvų reikalavė, kad vaikai, eidami pirmosios išpažinties, mokėtų skaityti. Todėl tėvai arba patys mokė vaikus namie, arba kviesdavo _____, kurie, vaikščiodami po _____, juos mokė. Taip vyskupo valia atsirado _____ mokyklos, turėjusios lemiamą reikšmę tautos _____. Po keliolikos metų, kai naujoji lietuvių _____ ėmė leisti lietuviškus laikraščius ir jais žadinti tautą, jau buvo kam skaityti ir vertinti _____.

Pagal www.istorijai.lt

Varpininkų pasitarimo Jelgavoje (Mintaujoje) dalyviai 1892 m. Iš kairės: stovi J. Jablonskis, J. Tumas-Vaižgantas, V. Kudirka, sėdi M. Lozoraitis, G. Landsbergis, priekyje – M. Čepas

6.1 Tautinio atgimimo šaukliai

4. Perskaitykite šaltinį: „15 beveik pamirštų lietuviškų žodžių, kurių lietuvių bendrinėje kalboje nėra J. Jablonskio dėka“.

Normindamas lietuvių kalbą, J. Jablonskis sukūrė daug naujų žodžių, kurie pakeitė iki tol vartotus. Dalis senųjų žodžių dar išlikę šnekamojoje kalboje, tačiau rašytinėje ar bendrinėje kalboje jų nebėra. Ir visa tai – vieno žmogaus dėka.

Apšviestūnas. J. Jablonskis ragino atsisakyti šio žodžio, nors jį vartoti siūlė lietuvių kalbos tarptautinių žodžių komisija, norminusi tarptautinius žodžius. J. Jablonskis jį pakeitė tarptautiniu žodžiu „inteligentas“.

Činauninkas. Šį skolinį kalbininko dėka pakeitė žodis „valdininkas“.

Dievmeldystė. Šį žodį pakeitė dabar daug įprastesnis žodis „pamaldos“.

Egglė, eglytė, eglaitė. J. Jablonskio dėka per Kalėdas puošiamas medis pradėtas vadinti „eglutė“. Iki tol viena priesaga nebuvo įsitvirtinusi, vartoti trys nurodyti variantai.

Mokslinyčia. Šį, J. Jablonskio nuomone, nevykusį naujadarą lietuvių kalboje pakeitė dabar įprastu tapęs žodis „mokykla“.

Nabašninkas. Šį žodį rašytinėje lietuvių kalboje pakeitė žodis „velionis“.

Neprigulmybė. Jei ne J. Jablonskis, vasario 16-ąją turbūt švęstume Neprigulmybės dieną. Žodį „neprigulmybė“ lietuvių kalboje pakeitė žodis „nepriklausomybė“.

Paišelis. Nors šnekamojoje kalboje šis žodis nuskamba ir dabar, J. Jablonskio dėka bendrinėje kalboje imtas vartoti „pieštukas“.

Pirmyneiga. Šį XX a. pradžioje lietuvių raštuose vartotą žodį pakeitė žodis „pažanga“.

Prietelius. Vietoje šio anų laikų lietuvių rašytinėje kalboje dažno žodžio J. Jablonskio dėka imtas vartoti žodis „bičiulis“.

Sandarbininkas. Šis žodis lietuvių kalboje buvo pakeistas žodžiu „bendradarbis“.

Sūdas. Ne, šis žodis nėra susijęs su panašiu žodžiu, kurio pirmoji raidė skiriasi. Slavišką skolinį „sūdas“ J. Jablonskis pakeitė žodžiu „teismas“, o „sūdyti“ – „teisti“.

Šilčiarodis. Nors lietuvių kalbos tarptautinių žodžių komisija siūlė tarptautinį žodį „termometras“ keisti „šilčiarodis“, J. Jablonskio dėka įsitvirtino būtent „termometras“.

Viršžmogis. J. Jablonskio dėka šį žodį pakeitė žodis „antžmogis“.

Pagal Ugnius Antanavičius „15 beveik pamirštų lietuviškų žodžių, kurių lietuvių bendrinėje kalboje nėra J. Jablonskio dėka“

5. Remdamiesi šaltiniu atsakykite į klausimus.

1. Kuris iš senovinių žodžių jums atrodo patraukliausias? Kodėl?
2. Kurį žodį sugrąžintumėte į dabartinę lietuvių bendrinę kalbą?
3. Ar esate sugalvoję naujų žodžių? Įvardykite juos.
4. Kaip manote, kam pavadinti neturime lietuviškų atitikmenų?

6.1 Tautinio atgimimo šaukliai

TAI ĮDOMU!

Gimnazijos, išugdžiusios tautinio atgimimo veikėjus

Svarbiausios yra keturios: Marijampolės gimnazija (baigė Jonas Basanavičius, Kazys Grinius, Jonas Jablonskis, Petras Klimas, Vincas Kudirka ir kt.), Šiaulių gimnazija (Mykolas Biržiška, Gabrielius Landsbergis-Žemkalnis, Petras Vileišis ir kt.), Mintaujos gimnazija (Antanas Smetona, Mykolas Sleževičius, Jonas Šliūpas ir kt.) ir Liepojos gimnazija (Stanislovas Narutavičius, Aleksandras Stulginskis ir kt.).

6. Raskite internete informacijos, kokiomis kalbomis mokyta šiose gimnazijose. Kokie žymūs žmonės baigė jūsų mokyklą? Parenkite pristatymą bendraklasiams.

Marijampolės Rygiškių Jono gimnazija

Šiaulių Juliaus Janonio gimnazija

Mintaujos gimnazija

Liepojos gimnazija